

Asia: VN/1393/2020

Työryhmän mietintö lähestymiskiellon tehostamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Lähisuhdeväkivallan riskinarviointi

Oikeusministeriö on pyytänyt lausuntoja lähestymiskiellotakihankkeeseen lukuisilta viranomaistahoilta ja monilta naisjärjestöiltä mutta vain yhdeltä ns. miesjärjestöltä, Miessakit ry:ltä, joka ei ole aikaisemminkaan ottanut pontevasti kantaa miesten ja isien puolesta yhteiskunnassa. Onko siis lain valmistelussa noudatettu hyviä käytäntöjä ja virkamieslakia, kun merkittävällä tavalla perus- ja ihmisoikeuksiin puuttuvaan hankkeeseen ei pyydetä kommentteja siltä sukupuolelta ja niiltä asiantuntijoilta, joilla on kokemusta ja sanottavaa aihepiiriin ongelmista syytetyn kannalta?

Mietinnön pohjavire on, että lähestymiskieltoja tulisi määrätä herkemmin, oikeudenkäyntimaksuista pitäisi luopua myös siinä tapauksessa, että hakemus on turha ja lähestymiskieltoon ei päädytä (suurin osa nykyisistä hakemuksista mietinnön tilastojen mukaan ei päädy kiellon määräämiseen), tarjota maksuton oikeudenkäyntiavustaja, saada poliisiviranomainen määräämään lähestymiskieltoja omasta aloitteesta ja harkinnasta sekä ohjata etenkin hakija myötämielisten tukipalveluiden piiriin. Lisäksi mietinnössä todetaan, että lähestymiskiellon tulisi vaikuttaa lapsiasian ratkaisuun sekä lapsen ja vanhemman suhteeseen sen estävästi mahdollisesti myös lähestymiskiellon keston aikana.

Mietinnön voi katsoa jatkavan kulttuurista vääristymää länsimaissa parisuhderiitojen käsittelyssä ja syytösten kohtaamisessa. Mietintö uhkaa kaventaa ihmisoikeuksia ja lapsen oikeuksia.

Perheiden parhaaksi ry ei kannata muutoksia nykytilanteeseen mietinnön pohjalta johtuen lähestymiskieltojen merkittävistä oikeusturvaongelmista - suuri osa nykyisistäkin lähestymiskielloista on myönnetty näytön puuttuessa tai ollessa kyseenalaista. Usein lähestymiskieltohakemus on esitetty keskellä lapsenhuoltokiistaa, jolloin se on voinut olla taktinen ase, tai keinona saada uusi tai pariskunnan yhteinen asunto. Lakihanke täytyy pohjustaa paremmin ja mieltä asioita kaikkien osapuolten kannalta. Työryhmän tulee esittää pohdintoja siitä, milloin on oikeutettua saada lähestymiskielto ja milloin se täytyy hylätä, ennen kuin lainsäädäntöasiassa edetään.

Nykymietintö ei käsittele oikeusturvaa lainkaan. Samoin oli vuoden 1999 lähestymiskiellotakihankkeen kanssa - lainvalmistelija kertoi, ettei työryhmässä kenellekään ollut tullut mieleen, että lähestymiskiellon suojaama haluaisi olla tekemisissä kieltoon määrätyn kanssa. (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 2008, Kaltevilla pinnalla). Ilmeistä on, että työryhmä ei miettinyt myöskään oikeusturvaa tai yleistä kontekstia, jossa lähestymiskielloa haettaisiin. Asia oli silloin uusi Suomessa ja länsimaissa - mutta nyt se ei enää ole, ja ongelmat kieltojen kohdalla ovat yleistä tietoa esimerkiksi kansainvälisissä isä- ja oikeustieteilijäpiireissä.

Tuomariliiton Paula Virrankoski kertoi Helsingin Sanomien haastattelussa 1.10.2019, että vihaista palautetta tuomareille eivät antaneet rikolliset vaan tyypillisesti sitä kirvoittivat lähestymiskiellot ja lapsiasiat. Väärin toimineet lähes aina tyytyvät kohtaloihinsa mutta vääryyden uhrit voivat suuttua pahanpäiväisesti, kun kyse on ihmiselle elämän tärkeimmistä asioista, kuten omista lapsista. Toisin kuin populaarikulttuurissa joskus uskotellaan, vankiloissa suurin osa ei väitä olevansa syyttömiä vaan tuomitut lähes aina myöntävät tehneensä rikoksen. Samoin on tunnettua, että eroissa isät eivät yleisesti ottaen sure eniten ja pisimpään kariutunutta parisuhdetta vaan kipeimmin kaipaavat lapsiaan, myös eron keskellä. Monen isän itsemurhan taustalla on vieraannuttaminen, monen isän ja isovanhemman elämä on mennyt sekaisin vieraannuttamisen takia.

Suomessa on nykytilanne se, että äidin luona asuvista erolapsista Kelan vuoden 2020 tutkimuksen mukaan lähes kaksi kolmasosaa (yli 60 %) ei näe isäänsä kuin enintään neljänä yönä kuukaudessa (äitien mukaan). Lähes kolmasosa ei yövy lainkaan isän luona tai edes näe lainkaan isäänsä. Monta monituista isää ja isovanhempaa on kokenut vieraannuttamisen. Suuressa osassa tapauksista yhteiskunta on edesauttanut vieraannuttamista menemällä mukaan toisen osapuolen esittämiin epäluuloihin ja syytöksiin, joille ei kuitenkaan ole näyttöä ollut, tilanteessa, jossa syrjäytettävä vanhempi on ollut lapsille ja perheen hyvinvoinnille ratkaisevan tärkeä.

2. Lähestymiskiellon määrittämisen edellytykset

Silloin, kun on kyse vakavasta väkivallasta tai sen todellisesta uhasta, asiantuntijat suosittelevat nykyisin muuttamaan pois ja salaamaan uuden osoitteen. Vakavan väkivallan ja lähisuhdeterrorin kohdalla suojaamistoimet ovat täysin paikallaan. Lähestymiskiello ei auta suojaamaan psyykkisesti häiriintyneeltä, päättäväiseltä väkivallantekijältä. Elektroninenkaan seuranta ei ole mahdollista, jos henkilö estää seurantalaitteen yhteydet esim. Faradayn häkillä.

Mietinnön aivan keskeinen puute on, että siinä ei pohdita lähisuhddeväkivallan yleisyyttä eikä sen eri muotoja. Lakimuutokset pitää valmistella paremmin kuin tämä mietintö on tehnyt.

Lähisuhddeväkivallasta suurin osa liittyy kumppaneiden keskinäiseen riiteltyyn. Jompikumpi tai kumpikin osapuolista läpsäisee, raapii, lyö tms. riidan keskellä. Tilanneväkivalta on usein molemminpuolista.

Merkityksellisin ja samalla suhteellisen harvinainen väkivallan muoto on lähisuhdeterrori. Siihen sisältyy kumppanin elämän kokonaisvaltaista kontrollointia, henkistä ja taloudellista väkivaltaa sekä usein fyysistä väkivaltaa. Lähisuhdeterrorin esiintyvyydestä on toisistaan poikkeavia tilastoja eri tutkimuksista. Osa viittaa siihen, että lähisuhdeterroriin syyllistyvät miehet ja naiset suunnilleen yhtä usein, mutta naiset saattavat kokea sen miehiä useammin todella vaikeana käsitellä ja tuntevat ahdistusta, pelkoa ja masennusta väkivallan johdosta useammin kuin miehet. Osa tilastoista viittaa siihen, että miehet syyllistyvät lähisuhdeterroriin naisia yleisemmin.

Sitten taas on näyttöä siitä, että perhesurmiin ja vakavaan lähisuhdeväkivaltaan syyllistyvät naiset yhtä yleisesti kuin miehet. Viime vuosina törkeistä pahoinpitelyistä lähisuhteissa vajaat 40 % on ollut naisten tekemiä (Tilastokeskuksen rikosilmoitusten mukaan). Hoitoilmoitusrekisterin, Hilmon, mukaan 2000-luvun alussa lähisuhdeväkivaltaa kokeneita miehiä oli sairaaloissa päiväkirurgiassa ja vuodeosastoilla hoidettavana kaksinkertainen määrä naisiin verrattuna. Tämän jälkeen asiaa ei ole Perheiden parhaaksi ry:n tietojen mukaan selvitetty julkisesti, ja tilastopalvelusta pyydetään niin suurta palvelumaksua, että asian selvittäminen on yksityiselle toimijalle mahdotonta.

Toisin kuin yleensä esitetään fyysinen väkivalta on suhteellisen harvinaista; vain alle 2 % miehistä ja naisista molemmista kertoo kokeneensa läimäisyn tai pahempaa kuluneiden 12 kk:n aikana kansallisen rikosuhritutkimuksen mukaan.

Tilanneväkivaltaan kuuluvien yksittäisten tapahtumien - esim. harvinaisen lyönnin - ei tulisi vaikuttaa lähestymiskiellon myöntämiseen eikä etenkään lapsenhuoltoratkaisuun mitenkään, kuten Camrbridgen yliopiston psykologian professori Michael Lamb on kirjoittanut. Merkittävä väkivalta on ennen kaikkea lähisuhdeterroria tai muuta jatkuvaa aggressiota, joka syntyy ihmisen psykiatrisesta ongelmasta tai luonnehäiriöstä.

Myöskään lähestymiskieltoa, etenkään perheen sisäistä, ei tule myöntää ilman selvitystä, jossa molempia osapuolia kuullaan ja jossa arvioidaan väkivallan epänormaaliutta ja vakavuutta. Riitely on parisuhteissa aivan tavanomaista, ja arviointiin tulee vaikuttaa, miten kumpikin osapuolista ovat perheessä toimineet, miten kumpikin osapuolista ovat kuormittaneet suhdetta, mikä on johtanut yhteenottoihin ja mitä niissä on tapahtunut.

Merkittävä aggressiivisuus, jos sellaista vanhemmalla esiintyy, voi vaikuttaa oleellisesti lapsen hyvinvointiin. Tällöin voi olla lastensuojelullinen syy puuttua vanhemman ajan määrään ja jopa estää vanhemman ja lapsen yhteinen valvomatonta aikaa.

Lapsen kuuleminen ja lapsen kokeman selvittäminen molemmilta vanhemmilta ovat avainasemassa perheen tilanneselvityksessä ja päätöksissä.

Lähisuhdeväkivallan eri muotojen ohella mietinnössä ei pohdita myöskään sitä, missä kontekstissa lähestymiskieltoja haetaan. Osa hakijoista on vaikean väkivallan uhreja, osa ei.

Lähestymiskiellot ja väkivaltaväittämät kuuluvat usein eropäätöksen jälkeiseen kamppailuun lapsista ja yhteisestä asunnosta.

Lähestymiskieltoja on myönnetty myös Suomessa kevein perustein, esim. suhteellisen harvalukuisten sähköpostien tai muiden viestien perusteella. Niiden sisältönä on saattanut olla kiista lapsista. Lähestymiskieltoja on myönnetty myös lähinnä väittämien perusteella todisteiden ollessa triviaaleja.

Useampien pohjois-amerikkalaisten tutkimusten mukaan 40-50 % ensikertaisesta lähisuhdeväkivallasta liittyy huoltokiistaan, jossa tyyppillisesti isää on eristetty lapsista.

Lapsioikeuteen syvällisesti perehtynyt australialainen oikeustieteen professori Augusto Zimmermann esitti vuonna 2020 puheenvuorossaan lapsiasioiden seurantaryhmälle Australiassa, että oikeuslaitoksen edustajilla teetetyn kyselyn mukaan lähestymiskielloista oli tullut yleisesti käytetty taktinen ase huoltokiistoissa.

Lähisuhdeväkivaltatutkijat Denise Hines, Jennifer Harman ja Edward Kruk totesivat artikkelissaan 2018, että lähisuhdeväkivaltasyytöksistä oli tullut "hopealuoti" Yhdysvalloissa huoltajuuskäsittelyissä; väittämän esittäjä palkittiin liki automaattisella huoltokiistan voitolla. Aihepiirissä syyttömyysolettamaa, joka on länsimaisen oikeuskäsityksen kulmakivi, ei kunnioiteta. Jopa uudessa Arkansasin lapsenhuoltolaissa 2021 on varattu poikkeama tasavertaisesta vanhemmuudessa siinä tapauksessa, että lähisuhdeväkivaltaa on esitetty tapahtuneen - tällöin ei toisen vanhemman ja lapsen suhteen rajoittamiseen tarvita kuin käytännössä 50-50-todennäköisyys siitä, että esitetty on totta. Sana sanaa vastaan -tilanteessa lain mukaan on mahdollista, että perättömän syytöksen esittäjä voittaa liki poikkeuksetta. Samoin poikkeamiin voi johtaa tavanomainen riitely, jossa toinen vanhemmista provosoi toisen suuttumaan laittomallakin käytöksellä, ja kohteen inhimillistä reaktiota käytetään todisteena hänen kelpaamattomuudestaan.

Lähestymiskieltojen määräämisessä pitää kiinnittää huomiota perhetilanteeseen. Aivan vastaavasti OTT Anja Hannuniemi kertoi väitöskirjassaan 2015, että inestisyytöksiä esitettiin yleisesti huoltokiistojen yhteydessä, kun lapsen huoltoratkaisun muutos oli vaakalaudalla, ja tällöin väittämiin piti suhtautua epäluuloisesti.

Mietinnössä esiin nostettu sosiaali- ja poliisiviranomaisen MARAK-riskikartoitus on pohjautunut THL:n lomakkeisiin, joissa perhetilannetta ei selvitetä monipuolisesti esim. avoimilla kysymyksillä parisuhteesta ja perheestä: muutamalla kymmenellä lyhyellä kyllä-ei-EOS-vastauksella kartoitetaan vain haastateltavan kokemaa tai väittämää häneen itseensä kohdistuneesta käytöksestä. Haastateltavan omasta käytöksestä toista osapuolta kohtaan ei kysytä lainkaan.

Lomakkeet eivät velvoita selvittämään toiselta osapuolelta mitään.

Onko tämä MARAK-riskienarviointi länsimaisen oikeuskäsityksen mukaista puolueetonta selvitystyötä, vai asetutaanko siinä sokeasti tukemaan väitteitä, joiden esittäjällä voi olla huomattavia henkilökohtaisia hyötymistavoitteita, kuten yhteiskunnan tuki oman uuden tai pariskunnan yhteisen asunnon saamisessa itselleen ja lasten asumisen ja huoltajuuden voittaminen sekä taloudellinen hyöty edellä mainitusta?

Lomakkeet jättävät kartoittamatta hyötynäkökulmien ohella persoonallisuuden piirteet ja mielenterveyden häiriöt. On tunnettua, että esim. epävakaa persoonallisuus ja narsismi sekä mielialahäiriöt näkyvät tapahtumien epänormaalissa tulkinnassa.

3. Väliaikaisen lähestymiskiellon määrääminen viran puolesta

Perheiden parhaaksi ry ei kannata selvittämättä määrättyjä lähestymiskieltoja viranomaisen omasta aloitteesta. Joskus kuitenkin viranomaiselle on ilmeistä, että henkilö on vaaraksi, jos henkilö on vanha tuttu tai ollut käytöksensä puolesta selvästi vakava uhka. Siitäkin huolimatta täytyy olla niin, että omien elämiensä parhaat asiantuntijat, aikuiset ihmiset itse, pyytävät lähestymiskieltoa sellaisen saadakseen. Muussa tapauksessa oikeusturva vaarantuu jälleen, sillä viranomaisten elämäkokemukset, asenteet ja harkintakyky eivät saa yksin määrätä perus- ja ihmisoikeuden rajoittamista.

Lainsäädännössä täytyy vallita tasapaino oikeuksien välillä.

4. Turvallisuutta parantavat toimenpiteet lähestymiskiellon määräämisen yhteydessä

Turvallisuutta parantavat oleellisesti huolelliset ja kiihkottomat, tasapuoliset ja oikeudenmukaiset selvitykset.

Ensikertaisesta lähisuhdeväkivallasta 40-50 % liittyy huoltokiistoihin useiden pohjois-amerikkalaisten tutkimusten mukaan. Niissä yleensä isää eristetään lapsista ja tilanne on eskaloitunut.

Epäoikeudenmukaiset, hätiköidyt toimenpiteet, kylmä ja piittamaton ihmisten kohtelu saattavat aiheuttaa sen, että ihmisille hyvin raskas elämäntilanne johtaa täydelliseen tragediaan. Monesti epäviisaat ratkaisut johtavat vuosien tai koko elämien mittaiseen kärsimykseen ja jopa ylisukupolvisiin ongelmiin.

Yhteiskunnalla täytyy olla malttia selvittää tosiasiat huolella ennen pakkotoimien käyttöä.

5. Väkivallan uhrien ja tekijöiden ohjaaminen palveluihin

Vakavan väkivallan uhri tarvitsee tukea. Usein tukipalvelut ovat kuitenkin pahentaneet perhetilannetta kokonaisuutena, koska ne ovat lähteneet vain toisen osapuolen etujen ajamisesta eivätkä ole huomioineet lapsia ja selvittäneet perheen tilannetta. Miesten ja isien noitavainoja ei tarvita Suomeen - niistä kärsisivät isien lisäksi lapset, isovanhemmat, työnantajat, laajasti koko yhteiskunta.

Esimerkiksi Helsingin hovioikeuden vuosien 2003-2006 lapsiasioiden ratkaisusta selviää, että vain n. 10 % huoltoriitojen vanhemmista tai heidän uusista kumppaneistaan oli tuomareiden mielestä todistettavasti väkivaltainen, päihderiippuvainen tai mielenterveyshäiriöiden - äideistä suurempi osa kuin isistä (Mari Palo-Repo 2015).

Cambridgen yliopiston psykologian professori Michael Lamb on arvioinut, että huoltokiistoissa n. 10 % vanhemmista on sillä tavoin aggressiivisia, että lapsen hyvinvointi on vaarassa. Lisäksi vanhemmista n. 10-15 % on laiminlyöviä. Yhteensä enintään 15-20 % vanhemmista on joko laiminlyöviä tai aggressiivisia tai molempia, jolloin lasta on suojeltava.

Suurin osa eroavista vanhemmista on normaaleja, kelpollisia huoltajia, joiden lapset hyötyvät runsaasta luonaoloajasta kummankin vanhemman kanssa huolimatta vanhempien parisuhteen kariutumisesta.

Tukipalveluiden tulee ymmärtää lapsen etu nykytutkimuksen valossa eivätkä tukipalvelut saa osallistua lapsen vieraannuttamiseen vanhemmistaan, koska eivät edes tunne koko perhettä. Yhteiskunnan maksamia tukipalveluita eivät saisi tuottaa vahvasti asenteelliset, sukupuoleen leimaantuvat tahot, jotka käyttävät toiminnassaan isien ja lasten oikeuksia polkevia työtapoja.

6. Oikeudellinen apu

Hyvin merkittävät taloudelliset insenttiivit ohjaavat hakemaan lähestymiskieltoja jo nyt huoltokiistan keskellä.

Vanhempi voi saada oikeusapua, jos on vähävarainen, tai myös edustaa itseään, kuten moni vanhempikin joutuu tekemään.

Ilmaista oikeudenkäyntiä ei pidä tarjota jokaiselle ja kannustaa kokeilemaan, saisiko lähestymiskiellon aiheuttakin.

7. Oikeudenkäyntimaksu

Ottaen huomioon, miten iso osa nykyisistäkin lähestymiskieltohakemuksista on arvioitu turhiksi, yhteiskunnan ei pidä kannustaa hakemaan lähestymiskieltoa kevein perustein. Taloudellinen riski on nykyisin sopiva.

8. Lasten asema

Cambridgen yliopiston psykologian professori Michael Lambin kirjoitus vuodelta 2012, *Critical analysis of research on parenting plans and children's well-being*, on yksi parhaimmista ja tasapainoisimmista koskaan näkemistämme selvityksistä vanhempien välisen väkivallan merkityksestä.

Arviolta 10 % eroavista vanhemmista on siinä määrin joko keskenään tai lasta kohtaan väkivaltaisia, että lapsen sopeutuminen vaarantuu hänen kanssaan. Kuitenkin jopa kolmanneksella eroavista vanhemmista on eron aikaan merkittävää keskinäistä konfliktia.

Vanhemmista 10-15 % on sillä tavoin mielenkiinnottomia (laiminlyöviä), että lapsen on parempi viettää merkittävästi enemmän aikaa huolehtivamman vanhemman luona.

Väkivaltaisuuden ja laiminlyönnin yhteisvaikutus on, että Lambin arvion mukaan enintään 15-20 % eroista on sellaisia, että lastensuojelullisesta syystä vanhemman ja lapsen keskinäistä aikaa tulisi rajoittaa merkittävästi.

Lamb kirjoittaa lisäksi, että arviolta 60 % lapsista, joiden vanhemmilla on ollut keskinäistä fyysistä väkivaltaa, ei ole itse vanhemman fyysistä väkivaltaisuutta kokenut.

Väkivalta, jolla on merkitystä lapsille, liittyy tyypillisesti vanhemman huomattavaan psykiatriseen ongelmaan tai persoonallisuushäiriöön.

Merkittävä osa keskenään riitelevistä vanhemmista suojelee lasta konfliktilta eikä osallista lasta siihen. Molemmilla voi olla lapseen häntä tukeva suhde.

Lamb tuo esille myös lähisuhdeväkivallan eri muodot: tilanneväkivallan, johon syyllistyvät miehet ja naiset samoissa määrin, lähisuhdeterrorin, jota leimaa toisen elämän kontrollointi ja usein fyysinenkin väkivalta ja johon Lambin mukaan syyllisiä ovat yleensä miehet, sekä eron aikaansaaman väkivallan.

Lambin seuraava kirjoitus on hyvä:

"The adversarial legal system tends to promote conflict between already vulnerable parents because of its win-lose orientation and the way it fosters hostile behaviours and demands. Although the

adversarial process purports to focus on children's "best interests", parents' psychologically-driven legal strategies more often represent their own needs and perceived entitlements, and the effect is to diminish the possibility of future civility, productive communication, and cooperation (Kelly, 2003)."

Lasten etu on yleisimmin se, että hätiköityjä johtopäätöksiä ei tehdä vaan selvitetään lasten kokemukset vanhemmistaan vähintään heiltä itseltään. Useimmat erolapset hyötyisivät vuoroasumisesta. Se on lasten ja vanhempien yhteinen etu.

9. Lähestymiskiellon valvonta

Millään seurantalaitteella ei voida toteuttaa aukotonta valvontaa. Lähestymiskieltoon määrääminen ei ole ollut luonteeltaan perusteellinen tutkintaprosessi, kuten rikosoikeus yleensä. Ihmistä ei saa kohdella kuin rikollista, jos hänen ei ole näytetty syyllistyneen mihinkään rikokseen.

10. Lähestymiskiellon rikkominen

Lähestymiskieltoon määrätyillä vanhemmilla on useinkin keskinäisiä kohtaamisia. Usein lähestymiskielto on myönnetty kevein perustein. Voi olla jopa niin, että lähestymiskiellon hakija on ensisijaisesti halunnut varmistaa itselleen asunnon ja etulyöntiaseman neuvotteluissa ja päätöksissä lapsista, vaikka on heikompi vanhemmuuden taidoiltaan tai jopa itse enemmän syyllinen väkivaltaan kuin lähestymiskieltoon tuomittu.

Lähestymiskiellon rikkomisen ei pitä olla automaattisesti rangaistavaa.

11. Ehdotuksen vaikutukset

Ehdotus uhkaa kaventaa ihmisoikeuksia ja lapsen oikeuksia yllä mainituista syistä.

Australialainen oikeustieteen professori Augusto Zimmermannin lausunnon Australian lapsenhuoltolain seurantaryhmälle kesällä 2020 voi lukea täällä:

<https://walta.net.au/2020/07/10/opening-statement-by-professor-augusto-zimmermann-to-the-joint-select-committee-on-australias-family-law-system-public-hearing-8-july-2020/>

Zimmermann kertoo lausunnossaan, miten Australian tuomioistuimet ovat kokeneet, että lähestymiskieltoja käytetään yleisesti väärin. Merkittävä osa lähestymiskielloista on myönnetty ilman kunnollista selvitystä. Ne ovat johtaneet lasten ja isien kärsimykseen.

12. Muuta

Oikeusministeriö ei saa ryhtyä tällaisiin lainsäädäntöhankkeisiin selvittämättä tutkimustietoa aihepiiristä ja arvioimatta, miten turvataan isien ja lasten oikeudet.

Fabian Pauli
Perheiden parhaaksi ry